

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԱՍՏՈՒԱԾ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍ

ՊԷՊՕ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Պատերազմը հակարուեստ կացութիւն է: Աստուծոյ կամքին ներհակ ուղղութիւն եւ Պատերազմը հակարուեստ կացութիւնն է: Աստուծոյ կամքին ներհակ ուղղութիւն եւ մղում ունին պատերազմական բոլոր մեծ կամ փոքր երեւոյթները, արարքներն ու գործողութիւնները: Ամէն ինչ կ'անշարժանայ, կ'անդամարուծուի, կ'ամայանայ...: Ես Մայրիներու Արմատներով պայքարեցայ պատերազմական վիճակներ դիմագրաւելու համար: Գիրք մը գրեցի խոսովայոյզ հոգեվիճակի հանդարտ պահելու եւ մարդկային շնչառութիւնս չխանգարելու համար: Տասը արձակ երգեր ձօնեցի Լիբանանին՝ Մայրիներու յաւերժութեան ներշնչումներով: Խոհ եւ ապրում միաձուլեցի Փիւնիկեան այս երկրին Փիւնիկը կենդանի պահելու ծառայող ու ձգտող բոլոր դրական շարժումներուն նպաստս բերելու միամիտ մտածումով: Ուրիշ ինչ ուժ ունի արուեստագէտը, գրողը, մտածողը բացի իր արուեստէն, գրիչէն, ներսոյց խոհերու արտահոսքէն: Պատերազմով աւերուող աշխարհի մը ոգեղէն կառուցումը կատարելու փորձ մը, ճիգ մը, հոգեպրկում մը: Հաւատարմով, սակայն, որ ըրածը ծառայութիւն մըն է հայրենիքին, անոր տեւականացումին, անոր բարոյական վերականգնումին:

Հայրենիքին գաւազները կորսնցուցած էին իրենց ուղին: Մարդկային արժէքները յարգող մարդկայնութիւնը: Բարոյական հարստութիւնը: Պատերազմը միայն չէնքեր ու կամուրջներ էջը քանդեր: Միայն փողոցներ ու պողոտաներ չեն ամայացներ: Քաղաքին ամբողջ ուրուական քաղաքի չէր վերածեր, այլ՝ մարդը կը հեռացնէր իր հարազատութենէն, կ'օտարացնէր ինքզինքն եւ հայրենիքէն, կ'ամայացնէր հոգին, կ'անջատէր իր ինքնութենէն...: Կ'առանձնացնէր...:

Գիրքով եւ արուեստով պատերազմը դիմագրաւելու օր մըն ալ ապրեցանք Լիբանանի պատերազմական առօրեային մէջ: Պատերազմի տարբեր հանգրուաններէն արդէն անցեր էինք եւ իւրաքանչիւր անգամուն նոր փորձութիւններու եւ օրհասական փորձանքներու վախերով ապրած...: Միջ-քրիստոնէական բախումներու հոտը արդէն մթնոլորտի մէջ զգալի էր: Մէկ վայրկեանէն միւսը բռնկելու լարուածութիւնը ելեկտրականացուցած էր կացութիւնը:

Օրը Կիրակի էր: Հրաւէր տրուած էր գրասէր եւ արուեստասէր բազմութեան մը, որ ներկայ գտնուի «Մայրիներու Արմատներ»ուն նուիրուած եւ անոր բովանդակութենէն ներշնչուած Փօլ Կիրակոսեանի գեղանկարչական ստեղծագործութիւններուն ցուցահանդէսին, որ կեանքով շնչաւորած էր Սահակեան Լ. Մկրտիչեան Գոլճի անկենդան սրահը: Առանց կացութեան անձկութենէն ազդուելու եւ անտեսելով ամէն մտավախութիւն, արուեստասէրներու եւ մտաւորականներու ընտրանի մը սրահը լեցուցած էր: Արուեստն ու գրականութիւնը յաղթած էին կացութեան ձգտուածութիւնը: Եկած էին քաջալերելու գիրքին հեղինակը եւ հաղորդուելու մեծ արուեստագէտին լիբանանեան ներշնչում-

ներուն: Հայ գրողին եւ հայ արուեստագէտին ներշնչման աղբիւրը Լիբանանն էր՝ իր Մայրիներու խորհրդանշով: Այս գիտակցութեան մղումով է, որ արհամարհելով պայմաններուն աննպաստ իրադրութիւնը, ընդառաջելով հրաւէրին՝ Թեմի առաջնորդը՝ Արամ Եպիսկոպոս Քէշիշեան պարտակալութիւն համարած էր ներկայ գտնուիլ: Ան իր ուշադրաւ եւ հոգեւոր ներկայութեամբ պաշտօնական հանդիսաւորութիւն կու տար ձեռնարկին: Ոչ ոքի ուշադրութենէն չէր վրիպեր, սակայն, օրուան կացութեան անյարիւր, դուրսի աշխարհէն խզուած, դուրսի աշխարհին այս հակադրութիւնը: Հոն, դուրսը լիբանանցի մարդիկ կը պատրաստուէին գիրար սպաննելու եւ յօշոտելու նախնադարեան մարդու բնագոյններով՝ հոս՝ ներսը երկու հայ լիբանանցիներ արարումներով կը ծառայէին Լիբանանի անդորրութեան, անոր գրաւիչ գեղեցկութեան պահպանման...:

Պահը ոգեշնչող եւ հոգեպարար էր արուեստին ներգործութեամբ: Առաջնորդ Սրբազանը ներշնչուած այս վերացնող պահէն կ'ըսէր իր խօսքը, որ կարելի է խտացնել հետեւեալ սեղմ արտայայտութեամբ:

- Մշակոյթի երկու սպասարկուներ, - Պօղոս-Պետրոս, - որոնք գիրով եւ աստուածահաճոյ արուեստով կը ծառայեն Լիբանանեանին:

Բազմութիւնը երբ Փօլ Կիրակոսեանի պատասխաններուն առջեւ, որ Լիբանանին ձօնուած նկարչապատեմը կամ ինքնակերպարան էր, կը կախարդուէր Լիբանանով եւ իր վրձինի սքանչացնող վարպետութեամբ, դուրսէն կը հասնէին կապարներու ձայները (դեռ թնդանօթները չէին սկսած գոռալ), ներկաներէն մէկը, որ յայտնապէս մտահոգ ներկաներուն ապրած անձկութեամբ, վախը փարատելու եւ լարուած ձգտուածութիւնը մեղմացնելու բարի տրամադրութեամբ կը յարէր:

- Որսորդական հրացանագրկեր են... (Շրջանը որսորդական վայր էր):

Մինչդեռ գարկերը ազդանշաններ էին բռնկումի մը: Սրահը աստիճանաբար կը պարպուէր: Հոն կը մնային միայն Փօլ Կիրակոսեանի մայրիներու արմատներով շնչող պատասխանները:

Յաջորդ օր, սովորականին պէս, առաւօտ կանուխ կ'ուղղուէի դպրոց, անգիտանալով օր մը առաջուան լարուածութիւնն ու ձգտուածութիւնը: Խաղաղ գիշերուան մը քունը գիտ խաբած էր...: Ծամբուս վրայ ալ մտահոգութիւն պատճառող եւ կասկածի տեղի տուող ոչ մէկ տեսարանի ականատես կ'ըլլայի: Դպրոցի սեմին ոտք կը կոխէի նախորդ օրուան ցուցահանդէսէն շարունակուող տրամադրութիւններու խայտանքով: Հագիւ սկսած էի դպրոցի աշխատանքներու պատրաստութեան, երբ գարկերու թնդիւնները սկսան լսուիլ: Խուճապի չմտնուեցայ: Այդպիսի պահեր շատ դիմագրաւած էի պատերազմի նախորդ բռնկումներուն՝ Հակառակ անոր սակայն, անձկալի մտահոգութիւնը պատեց գիւ...: Կապարներու տեղատարափին տակ դպրոցին փոխադրակառքերը մէկ-

մէկ մուտք կը գործէին շրջափակ: Վարորդներն ալ գիշերուան անդորրէն խաբուած էին...: Առանց սպասումի եւ վարանումի անմիջապէս ճամբեցի փոխադրակառքերը՝ աղօթելով որ անոնք առանց որեւէ փորձանքի եւ վտանգի աշակերտները իրենց տուները հասցնեն:

Իսկ ե՞ս: Ամայութեան մէջ մնացի առանձին: Մտայ մտմտուքի մէջ: Ինչեք չանցան մտածումներու ալքերէն...: Առանձնութեան մէջ տագնապեցնող մտահոգութիւնները հանգիստ չեն թողուր քեզ... մանաւանդ երբ կապարներու տեղատարափները եւ գարկերու թնդիւնները առաւել կը սաստկանային...:

Տնօրէնութեան սենեակս կղպեցի եւ պայուսակա առնելով քովը գտնուող աւելի ապահով թուող սենեակը ապաստանեցայ: Ինքնախաբէութիւն էր պարզապէս, աւելի ապահով սենեակ ու տեղ չկար...: Սպասեցի, որ կապարներու ձայներն ու թնդիւնները դադրին եւ ես ալ տուն վերադառնամ միանալու համար ընտանիքիս: Ի գո՛ւր սպասում...: Ծամբաները փակուած էին եւ կատարելապէս կղզիացած էի շրջապատէն: Ինքզինքս զբաղեցնելու համար կուտակուած թերթերու մնացած օրինակներ կը թղթատէի, երբ յանկարծ սենեակս խուժեցին գինեալներ սպառնական կեցուածքով: Խիստ ոճով հարցուփորձեցին, որ ովքեր կան շէնքին մէջ: Վախն ու կասկածը մէջերնին էր եւ այլանդակած գիրքեր...: Արդեօ՞ք հակառակորդ կողմի գինեալներ կը գտնուէին:

Երբ հաստատեցին թէ ինձմէ զատ տնտես-պահակին ընտանիքը կայ միայն, գիտ առեւանգելով իջեցուցին տնտեսին սենեակը, հրահանգելով, որ տեղէս չշարժիմ: Սուս ու փուս գործադրեցի հրահանգը: Սպանութեան վտանգը ինձմէ հեռացած էր: Մտահոգութիւնս այլ ուղղութեամբ սկսաւ գիտ չարչրկել: Կինս եւ գաւազներս: Զիս դպրոց հասցնելէ ետք Արեւմուտք պիտի անցնէին...: Աս ալ ուրիշ՝ ներքնապէս կրծող մղձաւանջ մըն էր: Անցա՞ն, չանցա՞ն: Ու այդ մղձաւանջը ամբողջ օրը շարունակուեցաւ: Հեռաձայն չունէինք տակաւին տունը, որ կապ հաստատէի: Իրենցմով մտահոգուիլս չէր բաւեր, իրենց ինձմով մտահոգուիլս սկսաւ մտատանջել: Ո՛ւր մնացին արդեօք: Ո՞րք եմ թէ մեռած...: Ոչինչ կրնայի ընել այդ պարտադրուած վիճակիս մէջ...: Տուն հասնելու արկածախնդրութեան ոչ մէկ միջոց կար: Մնաց որ արդէն առեւանգեալ մըն էի եւ տեղէս չշարժելու սպառնալիքը կը մրճահարէր հոգիս եւ միտքս:

Ուրիշ մուրի հարուածներու ձայներ եւս կը հասնէին ականջիս: Գետի կողմէ դպրոցին պատը կը քանդէին: Ինչո՞ւ կը քանդէին: Զէի պատկերացներ թէ ինչո՞ւ...: Միայն գիտէի, որ պատերազմը մարդու քնդիչ բնագոյնները սրելով ամենասպառնալից վայրագութիւնները գործել կու տայ...:

Պատը քանդելով անցք մը բացած էին: Առանց տեղէս շարժելու կը նկատէի, որ մտնող-ելլողներ կան հոնկէ: Կարծես բաներ մը կը փոխադրէին: Ստոյգ չէի գիտեր թէ ինչ կը փոխադրեն: Զայներ կը լսէի: Իրարու հետ եղած խօսակցութիւններէ շշուկներ: Անձկութեամբ կը հետեւէի...: Բնաւ չէի պատկերացներ, որ գողութիւն եւ կողոպուտ է ըրածնին: Գաղափարի համար գէնք բարձրացուցածները

չէի խորհեր, որ կրնան սրբապղծել գաղափարի նուիրականութիւնը եւ շեղելով գէնքի գործածութեան նպատակաուղղուածութենէն, նսեմանալ գողութեան ստոր արարքով:

Յերեկը անորոշ սպասումով անցրնելէ ետք, գիշերն ալ բոլորեցի երեւակայական վախերու անքնութեամբ: Քնանալ փորձելու ճիգերս ապարդիւն անցան: Միակ գիտ չարչարող մտածումը այն էր, որ գիտ սենեակէն ներս առեւանգեալ պահող գինեալները անգամ մըն ալ չերեւան...: Իրենց ընելիքը... ըրած էին:

Երկար գիշերը չզգացի, թէ ինչպէս լուսցաւ: Միայն զգացի, որ գինեալները հեռացած էին: Վախ պատճառող ձայները լուծ էին:

Առաւօտուն երկու անձեր յայտնուեցան: Առաջինը՝ դպրոցին կտրիճ պահակն էր, որ նախորդ օր աշակերտները հաւաքելու համար Toyota Van-ով գացած էր եւ չէր կրցած վերադառնալ: Երկրորդը՝ կինս էր, որ անապարած էր հասնիլ, ո՞րք թէ մեռած ըլլալս ստուգելու համար: Զէր մոռցած հետը բերել «Ինսուլին» սրսկումի ասեղը: Անմիջապէս սրսկեց:

Ինձի համար զարմանալի ըլլալի չդադրեցաւ: Անպահովութեան բոլոր հաւանականութիւնները աչքը առնելով տունէն դուրս գալով քաջաբար հասած էր կուտակնձորի վայրը՝ դպրոց: Հերոս հօրը աղջիկն էր...:

Չղանդաղեցանք: Ոչինչ չպատահած՝ վերադարձանք տուն: Ընտանիքը միացաւ: Այդ օրը խաղաղ անցաւ: Ինքնախաբէութեան մը ուրախութիւնը պատեց գիտ: Մթննալու պէս մտայ անկողին: Խոնջած էի ու քնատ: Քնաբեր դեղ առնելու պահանջքը չզգացի: Մինչեւ յաջորդ առաւօտ կուտակուեցին քնացայ: Բայց, հազիւ արթնցած՝ զգացի որ մթնոլորտը դարձեալ ելեկտրականացած էր: Աչքերս յառեցի պատահանէն վար: Ի՞նչ տեսնեմ: Զինեալները սարսափ ազդող դիրքերով ոտքի էին: Շատ չանցած՝ սկսան կրակոցները: Սպառնական շեշտով հրամայեցին, որ պատուհանը գոցեմ եւ ներս անցնիմ: Հասկցայ, որ պատերազմին բնոյթը ուրիշ էր: Եղբայրը եղբօր դէմ, քրիստոնեան քրիստոնեային դէմ...: Նորէն Լիբանանի պատերազմէն դժոխային օր մը եւս սկսաւ...: Այս անգամ տունէ-տուն, տանիքէ տանիք: Զինեալներէն քանի մը հատը բարձրացան մեր տունը: Ստուգելէ ետք, որ իրենց հակառակորդներէն թաքնուած գինեալ չկայ... մէջերնին հայը յարեց:

- Զեգի համար բան չկայ...

Մեզի համար բան չկար, բայց արագահարուածներու եւ յետոյ թնդանօթներու որոտումը աւելի քան բան մըն էր: Սպանութեան վտանգը ամէն վայրկեան կախեալ էր մեր գլուխին...: Կը մտածէի հիասթափ... - Ինչ անհեթեթ էր այս պատահածը... մահմետականը քրիստոնեային դէմ չէր, որ կը կուտէր, ո՛չ ալ քրիստոնեան՝ պաղեստինցիին, այլ՝ եղբայրասպանութեան արիւնը կը հոսէր...: Թէ-եւ, պատերազմի ամբողջ ընթացքին վրդովուծւա եւ ընդվզուծ չէի վերապահած այն վիճակին նկատմամբ, որ քրիստոնեան եւ մահմետականը նոյն հայրենիքի գաւազները չէ՞ն...: Հիմա, դարձեալ անմեղներու արիւնը կ'աղաղակէր երկինքին դէմ...: Երկինքի բաց պատահանէն Աստուած կը դիտէր ու կ'ափսոսար իր գաւազներուն